ЄВРОПА 15.03.2023 | Генрік Маєр

Надзвичайно драматично навіть за турецькими мірками

Турецька опозиція висуває Кемаля Киличдароглу на перегони за президентське крісло. Ердогану слід серйозно побоюватися втрати влади.

Турецьку політику ніколи не можна було назвати нудною. Жорсткі словесні баталії, періодичні фізичні зіткнення в парламенті та добре відомі розвертання президента Реджепа Тайїпа Ердогана на 180 градусів у зовнішній політиці неминуче зачіпають навіть тих, хто не цікавиться політикою. І все ж таки те, що відбувалося в Анкарі з 2 березня, було надзвичайно драматичним навіть за турецькими мірками. Просто на очах у враженої публіки головний опозиційний альянс за чотири дні домовився щодо спільного кандидата. Невдовзі після того альянс розпався, але потім зібрався знову. Результатом цього захопливого шоу стала поява політичної дорожньої карти, а на ній – лідера Соціал-демократичної партії (*Cumhuriyet Halk Partisi, CHP*) Кемаля Киличдароглу, який ще за три дні до того вважав, що проґавив свій останній шанс балотуватися в президенти.

Втім, про все по черзі. Реджеп Тайїп Ердоган править Туреччиною вже 20 років: спершу як прем'єр-міністр, з 2014 року – як президент, а після поправок до конституції 2017 року – як президент зі значно розширеними повноваженнями. Хоча протягом багатьох років довкола нього була аура непереможності, в 2015-му цей німб почав тьмяніти. Того року його «Партія справедливості та розвитку» (ПСР) вперше втратила більшість у парламенті, яку змогла повернути лише на наступних виборах за неоднозначних обставин. Проте найболючішої поразки він зазнав 2019 року, коли ПСР програла опозиції місцеві вибори в найважливіших містах Туреччини, зокрема в Стамбулі, Анкарі та Ізмірі. Опозиція утворила чотирипартійний «Альянс нації» (*Millet İttifakı*). Завдяки цьому досвіду опозиційні сили Туреччини змогли отримати надію навіть без прив'язки до конкретних досягнень. Попри дедалі відчутнішу автократизацію, зростала віра в те, що зміни можливі й на національному рівні, через вибори, якщо опозиція зможе бути цілісною та професійною.

Усвідомивши це, лідер соціал-демократів Кемаль Киличдароглу став послідовно працювати над розширенням демократичного опозиційного альянсу, передовсім з огляду на прийдешні парламентські та президентські вибори влітку 2023 року. На додачу до тих, хто був його партнером від початку (націоналістичної *İyiParti*, ісламістської *SaadetPartisi* та ліберал-націоналістичної *DemokratParti*), він спромігся залучити до «Альянсу нації» сили, які відкололися від ПСР: *DEVAPartisi* та *GelecekPartisi*. Альянс, що його масмедіа охрестили «Столом шістьох», було створено 12 лютого 2022 року. Відтоді він позиціонує себе як опонент турецького президента та його стилю керування з усіх питань. Стримані фото з регулярних зустрічей шістьох очільників партій – п'ятьох чоловіків та лідерки *İyi* Мераль Акшенер – які сидять на стільцях за простим круглим столом, породили безліч мемів на втіху широкому загалу. Турецька публіка звикла до президента, який любить урочистості та розкіш. Він мешкає в маєтках, подібних до замків, ініціював будівництво гігантського президентського палацу в Анкарі й навіть рекламував власну книжку на нью-йоркській Таймс-сквер. Від початку свого правління Ердоган створює образ сильного лідера. «Стіл шістьох» же створює здебільшого папір. Після програмного документа, що закликав відходити від президентської системи та посилювати парламент, у січні було опубліковано 240-сторінковий виборчий маніфест – своєрідну коаліційну угоду, яка випередила свій час. Нічого подібного в Туреччині досі не бувало, тож навіть досвідчені оглядачі турецької політики не були впевнені, наскільки добрим чи поганим був цей крок, і чи його слід вважати проявом безпорадності або ж хитрою тактикою.

Підхід «Столу шістьох» ускладнив для президента Ердогана використання головних важелів: поляризування та полемізування

Підхід «Столу шістьох» ускладнив для президента Ердогана використання головних важелів: поляризування та полемізування. Його спроби атакувати розбивались об непримітний фасад. На подив багатьох, його численні спроби розколоти досить неоднорідний альянс також не мали значного успіху. Навіть партія *İyi*, яка свого часу відкололася від свого ультранаціоналістичного партнера в коаліції ПСР, *MilliyetçiHareketPartisi* (МНР), опонувала Ердоганові. Її харизматична очільниця Мераль Акшенер дотримувалася генеральної лінії альянсу: об'єднання відбулося для того, щоби повернути Туреччину на шлях верховенства права та реформувати конституцію. Тільки після

досягнення цього члени альянсу знову стануть політичними конкурентами.

Той факт, що всередині альянсу не все так гармонійно, як демонструється широкому загалу, вже неодноразово ставав очевидним. Акшенер кілька разів давала зрозуміти, що хоче відігравати вирішальну роль у виборі спільного кандидата в президенти й не дослухатиметься до думки більшості. Незважаючи на свій важливий внесок у формування альянсу, Акшенер відмовилася підтримати кандидатуру Кемаля Киличдароглу. Висловлений нею скепсис поділяє значна частина турків: Киличдароглу занадто безбарвний, недостатньо харизматичний, неспроможний відкрито протистояти такому опонентові, як Ердоган. Ба більше, він має імідж невдахи, оскільки досі не вигравав жодних виборів на державну посаду.

Всередині альянсу не все так гармонійно, як демонструється широкому загалу

Більш підходящими кандидатами були би двоє найпопулярніших опозиційних політиків у країні: мер Стамбула Екрем Імамоглу та його колега з Анкари Мансур Яваш. Хоча опитування показують неабияку підтримку цієї точки зору, «Стіл шістьох» має важливі аргументи проти обох альтернативних кандидатів. Імамоглу 14 грудня 2022 року був визнаний винним в «образі Вищої виборчої ради» в першій інстанції, через що йому загрожує кількарічна заборона займатися політикою. Яваш, колишній член ультранаціоналістичної MHP, є червоною ганчіркою для прокурдської HDP та навряд чи зможе розраховувати на її підтримку в другому турі виборів. Враховуючи напруженість майбутніх перегонів, це, найімовірніше, значно зменшить його шанси на перемогу.

Здавалося, ці дебати завершилися 2 березня. Шестеро очільників партій, включно з Акшенер, представили ЗМІ вже підписаний документ, де стверджувалося, що всі партії домовилися про спільного кандидата (але не називалося його ім'я). Але в той час, як Кемаль Киличдароглу вже репетирував промову, Акшенер завдала останнього відчайдушного удару. 3 березня вона наробила великого галасу, заявивши, що залишає «Стіл шістьох», оскільки він не захотів мати справу з запропонованими нею кандидатами – Імамоглу та Явашем. Вона фактично вийшла з альянсу й не брала участі в його

наступному засіданні. Не допомогло навіть те, що Імамоглу та Яваш публічно заявили про відсутність наміру балотуватися в президенти. Незадовго до фінішу опозиційний альянс було зруйновано, а з ним і будь-яка реальна надія на зміну влади в демократичний спосіб.

Проте скоро турецька драма отримала наступний поворот. Три дні потому, на подив громадськості та решти партійних лідерів, Акшенер повернулася за стіл. І не лише: в короткому, але, з огляду на попередню історію, дивовижному пориві єдності очільники партій того ж вечора перед захопленою публікою проголосили Кемаля Киличдароглу своїм спільним кандидатом у президенти.

Киличдароглу має принести в турецьку політику новий стиль

Киличдароглу не є новим обличчям для турків. Цей 74-річний алевіт з 2010 року очолює CHP, партію засновника держави Мустафи Кемаля Ататюрка. Киличдароглу посилається на його спадщину, але усвідомлює, що, хоча сила «кемалізму» є фактором формування ідентичності, самої лише її вже недостатньо для того, щоб мати політичну більшість. З огляду на це він підкреслює соціал-демократичне спрямування CHP та її компетентність у ключових сферах політики. Він вводить термін *Helalleşme*, що можна вільно перекласти як «політика примирення». Киличдароглу прагне подолати соціальні суперечності та знизити градус напруги довкола питань релігійної та культурної ідентичності. «Наша головна мета – забезпечити Туреччині процвітання, спокій та радість», – виголосив Киличдароглу перед своїми прихильниками після висування.

Він має принести в турецьку політику новий стиль, про що свідчить і «дорожня карта з дванадцяти пунктів», яку узгодив «Стіл шістьох» разом з його кандидатурою. Зокрема, задля посилення парламентаризму керування країною має здійснюватися всіма партіями колегіально, поки не буде проведено конституційну реформу. Президентові республіки допомагатимуть у якості віце-президентів решта п'ять лідерів партій, до яких пізніше мають приєднатися (очевидна поступка Акшенер) мери Стамбула та Анкари.

Сподіватися на чесну

Тепер карти на столі, й можна розпочинати

боротьбу не варто

виборчу кампанію. Минулого тижня президент Ердоган оголосив 14 травня датою виборів. Тепер для опозиції як ніколи важливо продемонструвати свою єдність та міць. Маневри Акшенер безпосередньо перед оголошенням кандидатів аж ніяк не були на користь опозиційному альянсу. Та й сподіватися на чесну боротьбу також не варто. Уряд контролює значну частину ЗМІ, що ускладнює розміщення в них меседжів опозиції. Мер Стамбула Імамоглу є прикладом того, як турецька судова система може вилучати найперспективніших кандидатів із перегонів іще до виборів, а розгляд справи про заборону прокурдської HDP може незадовго до них знову звести нанівець усі розрахунки.

Зважаючи на ці складні обставини, дивно, що опозиція однозначно лідирує згідно майже з усіма опитуваннями. Пояснення можна знайти в економічній ситуації. На тлі багатьох років соціально-економічної стагнації та інфляції, яка офіційно сягає 85 відсотків, дедалі більше турків випадають із середнього класу, а рівень бідності зростає. Руйнівний землетрус у прикордонних регіонах Туреччини та Сирії погіршив наслідки цієї кризи. Сама лише шкода житловому фонду, за підрахунками Світового банку, перевищує 34 млрд євро. Крім того, були нарікання на деяку хаотичність рятувальних заходів у перші дні після землетрусу. Рецепт успіху Ердогана, заснований на релігійно-ідентичнісних зв'язках, уже не працює тією мірою, як колись, а його занадто самовпевнена манера дедалі менше відповідає вимогам часу.

Навіть якщо непоказний Киличдароглу не є кумиром турків, для популіста Ердогана примиритель Киличдароглу наразі є найсильнішим опонентом.



Генрік Маєр

Генрік Маєр (Henrik Meyer) - керівник відділу "Європейський союз та Північна Америка" Фонду ім. Фрідріха Еберта. До цього він очолював представництво Фонду в в Стамбулі та Тунісі.